AMASYA

Posted on 16/10/2014

Amasya Ermenileri birkaç gruba ayrılıyorlardı. İlki, taşınmaz eşyalarıyla sahip oldukları para miktarı 1.000 ile 7.000 Osmanlı altını olan yaklaşık 40 zengin aile. Orta grup, maddi olanakları 200 ile 1.000 Osmanlı altını civarında olup, mütevazi fakat hiç de fakir olmayan, çoğunluğu zanaatkâr olan gruptu. Onlardan birçoğunun müstakil evi ve bağı- bahçesi vardı. Ancak günlük kazanç sayesinde yaşamakta olan aileler de vardı. İhtiyaç içerisinde bulunan veya fakir sayılacaklar genel Ermeni nüfusuna göre çok azlardı. Onun dışında Arapkir, Agın, Gesaria, Gürün ve diğer şehirlerden Amasya'ya göç eden yaklaşık 30 ailenin erkekleri ticaret ve üretimle uğraşmaktaydılar.

Aşçı: Dışarıdan gelen misafirlerin konuklanışıyla uğraşan sadece 4-5 Ermeni vardı. Bunlardan en ünlüsü Harutyun Karacıyan ve birkaç aşhanesi (yemekevi-lokanta) olan Aşçı Artin Ağa'ydı.

Arabacı: 50'si Ermeni ve 10 da başka halktan olan insanların, iki ve üç atlı, dört tekerli arabası vardı. Onlar, Amasya'dan Samsun, Harput, Diyarbakır, Gesaria ve başka şehirlere değişik mal taşımacılığıyla uğraşmaktaydılar. En bilinenleri, Kevork Danacıyan, Hagop Urgancıyan, Kevork Şahsuvaryan, Hovhannes Tülekyan ve Hagopcan Panosyan'dı.

Kazancı: Amasya'da ikisi bakır eşyalar satan, üçü de hazırlayan 5 dükkân sahibi vardı. Mavyan kardeşler ve Hovhannes Kazancıyan bunlardan ünlü ve tanınanlardandı.

Değirmenci: Hepsi Ermeni olan birçok su değirmencisi vardı, bunlardan iş sahipleri, makine ustaları, çalışan ve çalıştıranların tümü istisnasız Ermeniydi. Onlar, küçük ve büyük nehirlerin akışlarını kullanarak, eskiden beri varolmuş su değirmenlerini elektrikle çalışan

duruma getirmişlerdi. Hacı Niksarlıyan, Krikor Kayıkyan ve diğerleri Almanlar tarafından inşa edilen Büyük Fabrika'yı da satın almış ve kollektif bir ortaklık şirketine dönüştürmüşlerdi. İşadamlarından en bilinenleri, Garabet Papazyan, Khaçikyan kardeşler, Nışan Yağlıyan, Hovnanyan kardeşler, «Muşambalar Fabrikası şirketi»'ydi. Ustası ve ortağının adı Ohan Tütüncüyan olan Çalan Fabrika adlı işyeri ise bir Türk'e aitti.

Tüccar: Yüzlerce Ermeni, köylülere basma, kumaş gibi elbise malzemelerinin perakende satışının yapıldığı dükkân sahibiyken, onlardan sadece biri Türk'tü. Bunlardan anılmaya değer olanları, Mıgırdiç Tintonyan, Dingilyan kardeşler, Krikor Kırkkeseliyan, Krikor Benliyan, Şahinyan, Çakmakyan, Arucyan, Adzikyan, Zorik Zorikyan, Pilikyan vb. gibilerdi. Şehirde yaşayanlardan yünlü, ipekli, pamuklu kumaşların perakende satıcılarından, Yesayi, Sarkis, Hovhannes ve Hagopik Nigoğosyan'lar, Bahçegülyan kardeşler, Pekdemiryan kardeşler ve Hagop Sarafyan bilinen ve sayılırlardandı.

Avrupa ve Konstantinopolis'ten kumaş getirten ve toptan satışta bulunanlar Mardikyan kardeşler, Eftikis ve Hacı İstil'di. Gürün'den, yerli malı renkli şaldan işlenmiş kemerler, Diyarbakır'dan ipek kumaş, Merzifon'dan ve Sim Hacı köyünden hamam havluları ve peştemaller getiriliyordu. Değişik ürünlerle, buğday ve tahıl satışıyla uğraşanların % 90'ı Ermeni idi.

Toptan un ihracatıyla uğraşan tüccarlar, Garabet Çekemyan, Mıgırdiç ve Mihran Simonyan, Harutyun Şişmanyan, Garabet Papazyan, Niksarlıyan, Nigoğosyan, Levon Dökmeciyan, Hayrabet Muradyan, Krikor Boyacıyan, Dikran Çalkayıcıyan, Nışan Benneyan ve Tabakyan kardeşlerdi.

G. Papazyan elma, Dikran Tellalyan, Harutyun Piranyan, Garabet Papazyan, Yağlıyan, Kevork Benneyan, Garabet Urgancıyan afyon, tiftik, bamya ve haşhaş ihracatıyla uğraşıyorlardı. Onlardan başka aynı işle uğraşan birkaç Türk ve Elen de vardı.

Moda malzemeleri, okul ve kırtasiye eşyaları, madeni eşya, aletler, gazyağı lambaları, tabak-çanak vesaire gibi malların toptan ithalini de, perakende satışını da yapanlar çok çoklardı ve onların tümü neredeyse hep Ermeni idi. Samsun'da şubeleri, Konstantinopolis'te büroları olan Mardikyan kardeşler, Ğugas Salyan, Khntiryan, Fenerciyan kardeşler, Bahçegülyan, Çebişyan, İmirzeyan, Şahsuvaryan, Şirinyan, Armağanyan kardeşler bunlardandı.

Han: Konaklama ve dinlenme yerlerinin çok geniş avlusu, ahırları, katırcılarla kervancıların geceleyebilmeleri için özel yerleri, yukarı katlarda rahat edebilmek için çok uygun döşenmiş misafir odaları bulunmaktaydı. Amasya'da, sadece birinin sahibi Türk olan tam 6 Han vardı. Onlardan en iyisi, şehrin başlıca caddesi üzerinde, Alça Köprü adlı köprüden biraz aşağıda nehir kenarında bulunan Ulusal Han adlı olanıydı.

Gazino: En büyüğünün adı «Şirket» idi ve şehirde Ermenilerin sahip olduğu, geliratı en fazla olan, cemaatin ortak ulusal kurumu sayılmaktaydı. Ana cadde üzerinde, hemen köprü başında bulunuyordu. Burada, şehre gelen değişik gruplar tarafından icra edilen her türlü müzik şölenleri ve konserler, tiyatro gruplarınca sahnelenip oynanan piyesler ve sinema filmleri gösterimleri düzenlenmekteydi. İkinci gazino da nehir kenarında bulunuyordu ve Asadur Kaymakyan'a aitti. Kahvehanelerde, kahve, çay ve nargile ikram ve servisi vardı. Kahvecilerden sekizi Ermeni, biri Türk'tü.

Camcı: Amasya'da ilk pencere ve lamba camı getiren kişi soyadından da anlaşılacağı üzere Kapriel Camcıyan'dı, onun işini daha sonra evlâdı sürdürmüştür.

Çorapçı: Erkek, kadın ve çocuklar için rengârenk işlenmiş çoraplar satan ve tüm müşterileri de, kendisi de Türk olan tek bir esnaf vardı. Ermeniler sadece ailelerinin ev kadınları veya kızları tarafından örülmüş olan çorapları giyiyorlardı. Avrupa'dan getirtilen tüm çorapları satan dükkân sahipleri de sadece Ermeni idi. Kevork Jamgoçyan ve Kaspar İpekyan'a ait, 10-15 tane çorap işleyen makinenin bulunduğu fabrikalar da vardı.

Sarraflar: Dört Ermeni, Garabet Bennekhaçikyan, Parseğ, Diran ve Garabet Telalyan'lardan her biri kendi dükkânında sadece para değiştirme işiyle değil, aynı zamanda değerli takı, ziynet, mücevherat ve antika eşya ticaretiyle de uğraşıyorlardı.

Donlukçu: En büyük manusa fabrikalarının sahipleri İbranosyan kardeşler ve Enfiyeciyan kardeşler, daha sonra da sırasıyla onları izleyen Terzibaşyan, Hovhannes Bekyan, Hagop Kazancıyan, Bahçegülyan ve Amerika'ya göçen Toros Dovlatyan ile Harutyun İmirzeyan'dı. Amasya'da iki tane modern otel vardı, onlardan biri bir Ermeni, diğeri bir Türk'e aitti.

Finanslar: Para işlemlerini zengin ve büyük toprak sahibi olan Türkler gerçekleştirmekteydiler. Ancak Türk köylüleri Ermeni zenginlerin önerdiği kredi veya borç alma koşulları çok daha uygun olduğu için onları tercih etmekteydiler.

XIX. yüzyıl ortalarından 1890'lara dek Amasya'nın tanınan zengin ve büyük mülk sahibi finansistlerinden biri Nergisoğlu, diğeri Zadikoğlu olarak bilinen iki Ermeni'ydi. Zadikoğlu Amasya'da yaşayan Avrupalılarla iyi ilişkiler içindeydi, kaç kez Almanya'yı ziyaret etmişti, şehrin Savadya mahallesinde Avrupa'dan getirilmiş mobilyayla döşenmiş, gömme banyosu, ayrıca evin ön ve arka cephesinde bahçeleri ve havuzları olan, sarayı andıran büyükçe bir mekâna sahipti.

XX. yüzyıl başında şehrin ziraat mahsüllerinin toptan ticaretiyle birlikte finans işlemleriyle de uğraşan en meşhur zengini Toros Benneyan'dı. 1912-1913 yıllarında Amasya vilayetinin ihracatla geçinen 50 tüccarından 45'i Ermeni, 5'i Türk, 600 dükkân sahibinden 450'si Ermeni, 100'ü Türk, 50'si Elen, 1000 sebze ve meyve satıcısından 600'ü Ermeni, 300'ü Türk, 100'ü de başka halklardan insanlardı.

Kaynak: XV. Yüzyıldan 1915'e Günümüz Türkiye'sinde Ermenilerin Ticari-Ekonomik Faaliyeti Toplu belgeler, derleyen: Khaçadur Dadayan, «Gasprint» Yayıncılık, Yerevan, 2012